

Myšlenkové proudy 19. století

Pozitivismus

Klade důraz na vědecké poznání, které je založeno na sběru a shromažďování faktů (pozitivní = jistý, postavený na faktech, která jsou ověřitelná smyslovou zkušeností - předchůdcem David Hume). Nejvlivnější směr přelomu 19. a 20. století ve vědeckém myšlení.

August Comte (1798 - 1857)

Zakladatel sociologie, žák Saint-Simona. Odmítal metafyziku, za prokazatelně existující prohlásil pouze to, co lze verifikovat (doložit našimi smysly). Vše, co přesahuje smyslovou zkušenost z filosofie vyloučil (teologii, metafyziku) - teologie nás nevede k pravdivému poznání, ale náboženství má zásadní význam v mravním a společenském vývoji.

Kurz pozitivní filosofie

Klasifikace věd:

Sociální fyzika - sociologie, má se zabývat vznikem a uspořádáním společnosti

Vědy abstraktní - geometrie, aritmetika „vědy nejpřesnější a nejjednodušší“

Vědy přírodní - fyzika, chemie, biologie „empirické vědy“

Z věd vyloučil psychologii - lidské vědomí se může zabývat čímkoliv, jen ne samo sebou

Formuloval vývojový zákon dějin, tři stádia se vztahují na lidstvo, vědu a svět:

Stádium teologické - člověk nedokáže vysvětlit svět jinak než pomocí slova bůh

Stádium metafyzické - pojem boha je nahrazován pojmem „*duch, duše*“, což jsou metafyzické pojmy

Stádium vědecké, pozitivní - přistupujeme k věcem vědecky, věda se zabývá pouze fakty

Pozitivismus je pro Comta filosofií a také náboženstvím: „*náboženský cit pramení*

Z nejhlubší touhy lidského srdce.“ metropolí tohoto náboženství se měla stát paříž a předmětem uctívání samotné lidstvo

Comtova etika je založena na altruismu, cílem etiky je žít pro druhého, nejvyšším kritériem je všeobecné blaho, v němž se zájmy jedince rozplývají. Kolektivismus - zájmy jedince jsou podřízeny zájmu společnosti (viz utopie Saint-Simona)

Herbert Spencer (1820-1903)

Anglický filosof a sociolog, představitel evolucionismu. Formuloval vývojový zákon, který spočívá ve dvou protikladných procesech:

Vzestup = evoluce - cílem je, aby systém, který se vyvíjí, dosáhl rovnováhy.

Vývoj začíná integrací, spojováním částic v celek, který je doprovázen diferenciací a

Individualizací. Tuto tezi aplikuje na živou i neživou přírodu - rovnováha nastane ve chvíli, kdy dosáhne vzestup svého rovnovážného bodu. Nastane moment, kdy systém není schopen Čelit vnějším jevům – pak začíná jeho rozklad.

Rozklad (dissolution) - systém se rozpadá na částice (společnost na jednotlivce). Poté se proces znovu opakuje, vzniká nový systém ve změněné podobě (srov. s Hegelem – negace negace).

Společným rysem vědy a náboženství je snaha vystihnout podstatu světa, ale lidské poznání je schopno jen relativního pohledu (**agnosticismus**). Náboženství nám předkládá absolutní pravdy a tím lidstvo chrání, aby neustrnulo v domněnce, že to, co poznáváme, je celou skutečností.

Spencerův evolucionismus - společnost je organismus, základním stavebním kamenem společnosti je jedinec, kterého přirovnává k buňce. Společnost nemá žádné vědomí, to mají pouze jednotlivci – proto zájmy jednotlivce nesmí být obětovány celku, pouze v militaristických společnostech je tomu naopak (srov. s Comtem). Klade důraz na svobodu, individualismus a odpovědnost jedince

John Stuart Mill (1806 – 1873)

Anglický sociolog, psycholog, filosof, propagátor feminismu, představitel utilitarismu. Považuje psychologii za jednu z nejdůležitějších věd a měla by být základem filosofie- jedinou skutečností jsou počítky, za jedinou správnou metodu považoval indukci. Utilitarismus - mravné je to, co je užitečné pro co největší počet lidí. „Svoboda jedince končí tam, kde začíná svoboda jiného člověka.“

Empiriokriticismus

Směr přelomu 19. a 20. století, „druhý pozitivismus“ nebo „machismus“ (podle E. Macha). Souvisí s krizí fyziky a s řadou objevů, které měly důsledek na materialistický výklad světa (kvantová fyzika), zhroutila se tradiční atomistická definice hmoty.

Zakladatelem **Richard Avenarius (1843 – 1896)**

Ernst Mach (1838 – 1916)

Nejvýznamnější představitel empiriokriticismu, rakouský fyzik, pocházel z Chrlic u Brna. Stejně jako pozitivisté odmítá metafyziku, usiluje o odstranění všech mimoempirických (metafyzických) složek našeho poznání (pojmy substance, nutnost, příčinnost). Apriorní apercepce (mimozkušennostní vjemy) jsou podlouně vnášeny do našeho poznání. Skutečnost jsou pouze počítky, které jsou neutrálními elementy. Skutečnost není hmotná ani duchovní, kvantová fyzika dokázala, že hmota zmizela (snažil se překonat rozpor mezi materialismem a idealismem)

V. I. Lenin na Macha reagoval spisem **Materialismus a empiriokriticismus**, kde metafyzicky obhajoval objektivnost hmoty.

Iracionalismus

Idealistické směry, které rozvíjejí emoce, vůli a intuice, mimorozumové poznání (voluntarismus, filozofie života, intuitivismus)

Voluntarismus

(*voluntas* lat. = vůle)

Arthur Schopenhauer (1788 - 1860)

Vliv I. Kanta a Platóna

Svět jako vůle a představa (1819)

Převzal Kantovu „*věc o sobě*“, podstatou světa je ničím nepodmíněná světová vůle. Jestliže podstatou všeho je vůle/chtění/usilování, tak nejvýznamnějším projevem vůle v živé přírodě je rozmnožovací pud. Vůle je vůlí jenom ve svém nenaplnění, jakmile svého dosáhneme, již chceme něco jiného. Věčným údělem člověka je trýzeň, po dosažení všeho člověka zasáhne trýzeň nejhorší – nuda.

Východiskem není sebevražda, protože (vliv indické filosofie) reinkarnací se naše duše zase převtělí. Trýzně se nikdy nezbavíme, můžeme ji pouze zmírnit

Falešně (neadekvátně) - honba za věcmi, plodí jen další trýzeň

Adekvátně = askezí, odpoutáním se od materiálního světa nebo uměním, tvorbou. Ani jedna z cest nevede k odstranění trýzně, východiskem je jen zmírnění touhy.

Pesimismus: „*Žijeme v tom nejhorším možném světě, svět je pouze bojiště zmučených a zmírajících tvorů, kteří přežívají jen díky vzájemnému požívání.*“ - ovlivnil umělce konce 19. století.

Friedrich Nietzsche (1844 - 1900)

Nedočkal se během života adekvátního ohodnocení, stal se slavným až na smrtelné posteli, postižený psychickou chorobou. Velký milovník umění a hudby, v mládí se přátelil s *Richardem Wagnerem*, později mezi nimi došlo k roztržce. Odmítal metafyziku jako obor filosofie. Jeho názory byly nacionalisticky dezinterpretovány a zneužity německým nacismem.

Díla: zrození tragédie z ducha hudby (1872), Nečasové úvahy (1876), Tak pravil Zarathustra (1885), Antikrist (1888)

Podstatou světa je vůle k moci, která symbolizuje sílu osobnosti „*Co mě nezabije, to mne posílí*“

Ateismus: „*Bůh je mrtev*“, vyjadřuje dobový odklon od tradičních křesťanských hodnot „*Náboženstvím je jen pro slabochy, kteří se nedokážou vyrovnat s tíží své existence*“

Tak pravil Zarathustra (viz starověká perská filozofie) – stěžejní dílo psané ve verších. Obsahuje ideje nadčlověka a věčného návratu.

Vychází z Herakleita, celý svět je procesem neustálého vznikání, zanikání, boření a

Tvoření (hypotéza, že byl ovlivněn Darwinovým evolucionismem). Z nižšího stupně člověka vznikne nadčlověk. „*Tak jako se člověk stydí za to, že se vyvinul z opice, tak se bude nadčlověk stydět za to, že se vyvinul z člověka.*“ Nadčlověk má silnou vůli k životu, soběstačnost, sebevědomí. „*Obyčejní lidé jsou hnůj, který je třeba rozházet, aby vyrostl v květ.*“

Idea věčného návratu je ateistickou představou věčného života: „*Vše, co prožíváme, tu už nekonečněkrát bylo a nekonečněkrát se bude opakovat, vždy s železnou platností.*“

Nietzsche rozlišuje morálku otrockou a panskou (viz Hegelovo rozdělení společnosti na povahu pána a raba). To, co je pro některé dobrem, pro druhé může být zlem (viz sofisté).

Otrocká morálka - křesťanské hodnoty, poslušnost, pokora, odříkání se. Tyto hodnoty je potřeba tyto hodnoty rozbít a vytvořit jiné („filosofoval kladivem“).

Panská morálka staví ideály proti křesťanství, směřuje k nadčlověku, „*určuje sílu vůle podle toho, kolik odporu, bolesti a utrpení může člověk vydržet a obrátit ve svůj prospěch.*“

Stavěl se proti socialismu (naprosté zvrhnutí člověka ve stádní zvíře), ženě připisoval roli pouhé rodičky nadčlověka (muž byl stvořen k boji, žena k zotavení válečnickovu).

Sören Kierkegaard (1813 - 1855)

Dánský filosof a teolog, předchůdce existencialismu. Zaměřil se především na člověka, všem velkým filosofům vyčítá, že v úvahách o samém bytí a podstatě světa zapomněli na lidskou existenci. Do filosofie zavedl nové pojmy jako například: vrženost (=člověk je vržen do svého života), úzkost, strach (z vlastní existence), svoboda, odpovědnost.

Díla: Bud' – anebo (1843), Bázeň a chvění (1843), Nemoc k smrti (1849)

Lidská existence má podobu konkrétních praktických, a přitom existenciálních otázek. „*Co má člověk činit v dané situaci?*“ Lidská existence není nikdy hotová, v každém okamžiku se znovu tvoří.

Tři stádia vývoje existence, během nichž dochází k sebeuvědomování si vlastní

Existence:

Estetické stádium - člověk je v zajetí smyslového světa, je určování tím, co má

V sobě z přírody, jedinou starostí je uspokojování potřeb (požitkářství). Zde nemůže dojít

K poznání vlastní existence.

Etické stádium - částečné poznání vlastního já, potřeba jasného rozhodnutí **bud', a nebo**, etika nesnese kompromisu, musíme zaujmout jednoznačné stanovisko

Teologické stádium - vrchol existence, sebeuvědomění v bohu. Člověk se setkává se svojí nekonečností.

Vitalismus

Henri Bergson (1859 - 1941)

Stěžejní dílo: **vývoj tvořivý**

Podstatou všeho bytí je zvláštní materiální síla nazvaná jako *elan vital*, projevuje se jako trvání, nepřetržitý proud plynutí, který pomocí vědy nelze definovat. Kritizuje vědecký přístup ke skutečnosti, tázání po čase je svázáno s tázáním po našem vědomí. Náš psychický život je proudem, nikoliv izolovanými částmi. Podstatu trvání, nepřetržitosti nelze poznat rozumem, abstrakcí, ale intuicí, bezprostředním zřením (návrat k metafyzice).

Na konci 19. a na počátku 20. století

see objevují zásadní koncepce, které ovlivnily myšlení 20. století a působí vlivně dodnes:

-kvantová fyzika zpochybňující dosavadní představy o povaze hmoty, zkoumání mikrosvěta a makrosvěta

-darwinismus

-Freudův objev nevědomí a na něj navazující C. G. Jung

-Einsteinova teorie relativity

-marxismus, inspirující pokusy o sociální revoluci, ovlivnil levicové hnutí

Vědecké poznatky předbíhají filozofické myšlenky, filozofie se vzdává metafyziky ve prospěch vědeckých oborů a zaměřuje se na teorii poznání, společnost, člověka a jeho psychické dění. Pro vědu se stává filozofie podnětnou z hlediska metodologického.

Ve filozofii 20. Století vzniká mnoho nových myšlenkových směrů:

-novopozitivismus

-pragmatismus

-fenomenologie

-existencialismus

-hermeneutika

-kritický racionalismus

-neomarxismus

-novotomismus

-personalismus

-strukturalismus

-postmodernismus

Je tedy příště čím se zabývat.